

ФУНКЦІЇ НЕЛІТЕРАТУРНИХ ОДИНИЦЬ У РОМАНІ ЛІНИ КОСТЕНКО «ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОГО САМАШЕДШОГО»

У статті розглядаються нелітературні одиниці у романі Ліни Костенко «Записки українського самашедшого» та їх ролі у аналізованому тексті.

Ключові слова: сленг, суржик, оказіоналізми, англіцизми.

The article deals with non-literary units in Lina Kostenko's novel «Notes of a Ukrainian madman» and their functions in analyzed text.

Key words: slang, surzhyk, occasionalisms, anglicism.

Література в сучасному світі потребує нового осмислення з точки зору вербального наповнення. Письменники залучають до свого арсеналу все більше різних лінгвальних прийомів, аби текст твору був актуальний часом. Такі тексти є вдалим об'єктом дослідження для науковців. Особливо привертають увагу художні твори, мова яких насичена лексичними аномативними елементами. До цієї категорії належить і перший та єдиний прозовий роман шістдесятниці Ліни Костенко «Записки українського самашедшого». Ми вважаємо його вдалим для дослідження ще й з тієї точки зору, що, як відомо, письменниця є противницею радикальної модернізації української мови.

Мета нашої розвідки – проаналізувати функціонування нелітературних одиниць в романі Ліни Костенко «Записки українського самашедшого».

Оскільки прототипами в романі є реальні політичні особи, то авторка максимально наближує пряму мову до «оригіналу». Також одним із завдань Ліни Костенко, на нашу думку, було відтворення живої мови народу, різних верств населення, зокрема молодого покоління, покоління пострадянщини та мову пересічних громадян та «не-громадян». Таким чином, шляхом протиставлення авторської мови та мови персонажів, письменниця висвітлює переваги української літературної мови на тлі мови молодого покоління та більшості осіб при владі. У романі свої думки авторка передає через роздуми молодого програміста, і, власне, головного героя твору: «... вчитав у одному журналі, що десь високо в горах, у вічнозелених нетрях є плем'я, яке не говорить між собою, а пересвистується. І я подумав – от якби й у нас не говорили, а пересвистувались. Бо стільки вже наговорено, до цілковитої втрати смислу. Та ще й якоюсь мовою недолудською, сурогатом української і російської, мішанкою, плебейським сленгом, спадком рабського духу і недолугих понять, від чого на обличчі суспільства лежить знак дебілізму, – а при чому ж тут я?» [1, с. 6]. Отже, суржикізми в романі використані також досить часто, наприклад: «Європа суйот рило в дела України» [1, с. 411]; «... што там делается в Кіеве, кашмар!» [1, с. 401]; «Где здесь шапки раздают?» [1, с. 394] тощо.

Учені-філологи на сьогодні ще не є однастайними в дефініції поняття «сленг». Наприклад, у Академічному тлумачному словнику української мови сленг тлумачать як «1. Розмовний варіант професійного мовлення; жаргон. 2. Жаргонні слова або вирази, характерні для мовлення людей певних професій або соціальних прошарків, які проникаючи в літературну мову, набувають емоційно-експресивного забарвлення» [3]. Сленгові одиниці в досліджуваному тексті висвітлені у світлі збідності української мови та деградації, особливо на тлі авторського мовлення. Оскільки персонажами твору також є представники підростаючого покоління, то в художньому тексті переважає молодіжний жаргон, наприклад: «Борька у них лідер, за кожним словом — “блін”, “круто”» [1, с. 7]; «Интернет втягує, так і будеш плавати у віртуалі» [1, с. 13];

«Навпроти п'яні молодички горлали свою **попсу**, почули ненависну їм мову аборигенів і убили» [1, с. 17] тощо.

Відповідно до реалій у досліджуваному романі є і кримінальний жаргон, наприклад: «У нас тепер – як на Дикому Заході, йде **амбал**, на ходу запихає за пояс пістолет» [1, с. 16]; «Втім і тоді, коли ми голодували на граніті, тут же, у цій підземній трубі, бринькала на гітарі всяка **шпана**» [1, с. 35]; «... Демократія – **курва**, бюрократія!» [1, с. 370].

На деградацію словникового аспекту мови, авторка зокрема вказує широким використанням англіцизмів у репліках персонажів чи авторських описах, що стосуються їх. Наприклад: «Звідусіль на нас дивляться **білборди** з його портретами, в народі їх називають "**бігмордами**"» [1, с. 347]; «**Тінейджер**, як завжди відбув навчальний рік за комп'ютером. Відбув навчальний рік і **good-bye**» [1, с. 295]; «У нас уже є **маркети** й **супермаркети**. **Холдинги**, **лізинги** й **консалтинги**. **Рейтинги**, **брифінги**, **автобани** й **хабвеї**» [1, с. 120] тощо.

Дослідження показало наявність у художньому тексті okazіоналізмів. Okazіоналізми, за твердженням В. Петровича, – це «слова, що утворюються за наявними у мові моделями, але не використовуються в загальноживаному словнику. Okazіоналізми мають індивідуальний характер, вживаються лише в умовах певного контексту, який дає змогу розкрити їхнє значення» [2]. Авторські неологізми у романі «Записки українського самашедшого» слугують як засіб розкриття «почерку» письменниці. Наприклад: «У колоніальному становищі нації, мови, в **моноцентричності** імперії, чи відторгнення генія зумовлене також і специфікою питомого реципієнта?» [1, с. 28]; « – Тобі не здається, що в ньому є якась **мойсейність**? – спитала дружина» [1, с. 349]; «Він був переможцем, а крім того, мав ще одну римську дефініцію – розширювач, **прирощувач** імперії» [1, с. 272] тощо.

Серед okazіоналізмів у тексті поширеним є спосіб утворення лексичних одиниць за допомогою формотворчого афікса *-ник*, наприклад: «Зрештою, дружина в мене розумна й красива, **упадальників** біля неї не бракувало» [1, с. 5]; «Дехто з **протестувальників** зазнав тілесних ушкоджень і травм» [1, с. 42]; «**Олігархи**, **нардепи**, **бізнесмени**, **очільники**, **кримінальні авторитети**, **VIP - персони** і **поп-зірки** – ось він, золотий фонд суспільства, його неоціненний **скарб**» [1, с. 16] тощо.

Отже, характерні риси «народництва» Ліни Костенко якнайвиразніше показані в романі, що висвітлює проблему занепаду української мови. На тлі збіднілої мови, перенасиченої англіцизмами, суржилом, сленгом, авторська довершена мова шляхом контрасту постає як мовний канон, до якого повинен прагнути громадянин. Авторські неологізми додають експресії тексту та передають бачення авторки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костенко Л. Записки українського самашедшого. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. 416 с.
2. Петрович В. Неологізми та okazіоналізми в сучасній українській мові [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/15954/1/Petrovych_Neolohizmy_2015.pdf
3. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/slengh>

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Мартос С. А.